

ЎТМИШГА НАЗАР

7 ЖИЛД, 12 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 7, НОМЕР 12

LOOK TO THE PAST

VOLUME 7, ISSUE 12

ТОШКЕНТ-2024

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчеҳра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети

Аминова Азиза Марксовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Навоий давлат педагогика институти

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент ирригация ва кишлок
хужалигини механизациялаш
муҳандислари институти
Миллий тадқиқот университети

Худайкулов Тулқин Дўстбоевич
Тарих фанлари доктори (DSc)
Шаҳрисабз дала педагогика институти

Гоффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Халикова Раҳбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Эшов Боходир Жўраевич
тарих фанлари доктори, профессор
Қариш давлат университети

Маҳкамova Надира Раҳмановна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент ахборот технологиялари
университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафасева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Хайдаров Ғайратбек Мирзапўлатович
тарих фанлари доктори, профессор,
Андижон давлат университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербург Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор,
Қозогистон давлат тарихи институти

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Қозогистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмудалиевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Тожибоев Музаффар Турдйбоевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ИИВ Академияси

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Саипова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc), профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Дорошенко Татьяна Ивановна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент,
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Мирзалиев Улуғбек Бегмурзаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), Гулистон
давлат педагогика институти

Нуруллаева Шоира Кушназаровна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Урганч давлат университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети
Масъул котиб

Теймураз Ахалмосулишвили
тарих фанлари номзоди, профессор,
Телави давлат университети

Джоробекова Айнура Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Қозоғистон дипломатия академияси

Рахмонқулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исаков Бахадир Нигматуллаевич
тарих фанлари номзоди,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Холмуродов Дилшод Рашидович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), Жиззах давлат
педагогика университети

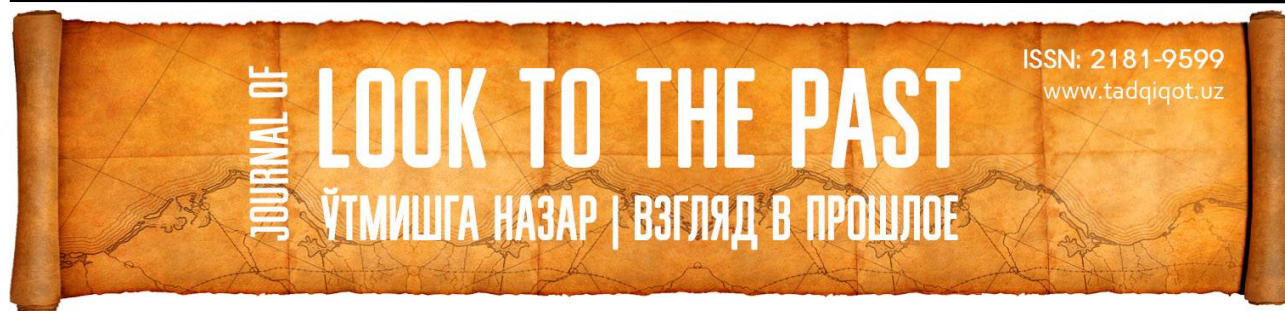
Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети
Масъул котиб

Тўхтабасев Аъзамжон Шарипхўжаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент,
Наманган давлат университети

Халмуратов Бахтиёр Режавалиевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент,
Наманган давлат университети

Алимардонов Отабек Қудратович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доценти
Ўзбекистон Миллий университети

1. Nodira Babadjanova O‘ZBEKISTON MILLIY TARAQQIYOTINING YANGI BOSQICHIDA IJTIMOY BARQARORLIK VA MAMLAKAT TARAQQIYOTINI TA’MINLASHDA MILLATLARARO TOTUVLIK VA DINIY BAG‘RIKENGLIK – MUHIM OMIL.....	5
2. Laylo Begimqulova TEMURIY MALIKALARNING KELIB CHIQISHIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR (Saroy Mulk xonim va Xadicha begim misolida).....	13
3. Abduvali Berdiyev O‘ZBEK XONLIKLARINING ERON, AFG‘ONISTON, TURKIYA VA HINDISTON DAVLATLARI BILAN O‘ZARO ELCHILIK ALOQALARI VA UNDAN KO‘ZLANGAN IQTISODIY - SIYOSIY MAQSADLAR.....	18
4. Alisher Jalilov SIYOSIY ELITANING TURKISTONNI MILLIY-HUDUDIY CHEGARALANISHIGA MUNOSABATI VA O‘ZBEKISTON SSRning TASHKIL TOPISHI.....	27
5. Баҳром Джалолов СОВЕТ ХУКУМАТИНИНГ БОЛАЛАРНИ ХУҚУҚИЙ ҲИМОЯЛАШ ТИЗИМИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР.....	33
6. Sherzod Djurakulov САМАРҚАНД МУЗОФОТИНИНГ ЮҚОРИ ПАЛЕОЛИТ ДАВРИ ЁДГОРЛИКЛАРИ.....	39
7. Саховат Захидова ХОЖАГОНИЙЯ-НАҚШБАНДИЙЯ ТАРИҚАТИ “ҲИМОЙАТ” ТИЗИМИНИНГ СЎНГГИ ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИ ИЖТИМОЙ СИЁСАТИДАГИ ЎРНИ.....	44
8. Икрамжон Исмаилов ЎЗБЕКISTON ЁШЛАРИНИ ХОРИЖДА ТАЪЛИМ ОЛИШЛАРИДА ДАВЛАТНИНГ РОЛИ.....	49
9. Энажон Нишанбаева ИЖТИМОЙ ШЕРИКЛИК МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ТАДРИЖИЙ РИВОЖЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ (ХОРИЖ ТАЖРИБАСИ МИСОЛИДА).....	57
10. Жамшид Пиримкулов ТОШКЕНТЛИК АДАБИЁТ ВА САНЪАТ НАМОЁНДАЛАРИ (XIX АСР ИККИНЧИ ЯРМИ – XX АСР БОШЛАРИ).....	63
11. Gulxayo Xasanboyeva O‘ZBEKISTON QISHLOQ XO‘JALIGINING RIVOJLANISHI, TARMOQDAGI ISLOHOTLAR.....	69
12. Рашид Холмуродов ТАРИХЧИЛАР ТОМОНIDАН O‘LKAMIZ ETNOGRAFIYASI VA ETNIK TARIXINING O‘RGANILISHI.....	73

Саховат Захидова,

Тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон миллий университети
Sakhovat_2009@mail.ru

ХОЖАГОНИЙЯ-НАҚШБАНДИЙЯ ТАРИҚАТИ “ХИМОЙАТ” ТИЗИМИНИНГ СЎНГГИ ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИ ИЖТИМОЙ СИЁСАТИДАГИ ЎРНИ

For citation: Sakhovat Zakhidova. THE ROLE OF THE "KHIMOYAT" SYSTEM OF THE KHODZHAGONIYYA-NAQSHBANDIYYA ECONOMIC-PLANNING SECT IN THE SOCIAL POLICY OF THE LAST TEMURID PERIOD. Look to the past. 2024, vol. 7, issue 12, pp.44-48

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14497522>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада сўнгги темурийлар даврида Бахоуддин Нақшбанд, Хожа Ахрор Валийнинг “Ҳимойат” тизимида оид бирламчи манбавий маълумотлар устидаги изланишлар, ҳамда ушбу тизимнинг усуллари, воситалари орқали ўрта аср хурофотлари, зулм ва бедодлик авж олган оғир шарт-шароитларда ҳар бир алоҳида шахс, инсон ёки гуруҳнинг катта ижтимоий адолатсизликдан қандай самарали ҳимоя қилганлиги баён этилган.

Kalit so'zlar: Нақшбанд, Хожа Ахрор, темурийлар даври, Химойат тизими, усул, восита, П.Юрген, Девин Де Уис, Б.Бобожонов, тариқат, тасаввуф, Пири-муршид, ҳиммат, мурувват, ижтимоий адолатсизлик.

Саховат Захидова,

Кандидат исторических наук, доцент
Национальный университет Узбекистана
Sakhovat_2009@mail.ru

РОЛЬ «ХИМОЯТСКОЙ» СИСТЕМЫ ХОЖАГОНИЙЯ-НАҚШБАНДИЙЯ ЭКОНОМИКО-ПЛАНОВОЙ СЕКТЫ В СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ ПОСЛЕДНЕГО ТЕМУРИДСКОГО ПЕРИОДА

АННОТАЦИЯ

В данной статье исследуются первоисточниковые данные о системе «Химайат» Бахауддина Нақшбанда, Ходжа Ахрара Вали в период правления последних Тимуридов, а также эффективная защита любого человека, личности или социального слоя в суровых условиях средневековых суеверий, угнетения и лжи от большой социальной несправедливости, через методов и инструментарий этой системы.

Ключевые слова: Накшбанд, Ходжа Ахрор, период темуридов, Система Химайят, методы и инструментарий, П.Юрген, Девин Де Вис, Б.Бободжонов, тарикат, суфизм, Наставник-ученик, милосердия, благодать, социальная несправедливость

Sakhovat Zakhidova,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

National University of Uzbekistan

Sakhovat_2009@mail.ru

THE ROLE OF THE "KHIMOYAT" SYSTEM OF THE KHODZHAGONIYYA-NAQSHBANDIYYA ECONOMIC-PLANNING SECT IN THE SOCIAL POLICY OF THE LAST TEMURID PERIOD

ABSTRACT

This article examines the primary source data on the Himayat system of Bahauddin Naqshband, Khoja Ahrar Wali during the reign of the last Timurids, as well as the effective protection of any person, individual or social class in the harsh conditions of medieval superstitions, oppression and lies from great social injustice, through the methods and tools of this system.

Index Terms: Naqshband, Khoja Akhror, Temurid period, Himayat system, methods and tools, P. Jurgen, Devin De Vis, B. Bobojonov, tariqah, Sufism, spiritual mentor-follower, mercy, grace, social injustice.

Мавзунинг долзарблиги:

Аввало, хожагониййа-нақшбандиййа Пири-Муршидлари XIV-XV асрларда жуда фаол, самарали фойдаланилган “Ҳимойат” тизимининг проф. Юрген П. (Германия) илмий жамоатчилик эътиборига илк бор ҳавола этган “Ҳимойат” тизимининг моҳияти, ғоя, принциплари, тарихий тадрижоти халқимизнинг жуда ноёб тарихий-маданий, диний-ирфоний ҳаёти ҳодисаси бўлганлиги, Ўзбекистон – Ватанимиз тарихининг муҳим ҳодисаси бўлганлиги билан изоҳланса, иккинчидан айти пайтда проф. П.Юрген [1], проф. Девин де Уиз [2], проф. Б.Бобожонов[3]ларнинг маълум тадқиқотлари, нашрлари фақатгина тор доирадаги тарихчи-мутахассисларга бир қадар маълумлигича қолмоқда, учинчидан эса Хожа Ахрорнинг “Ҳимойат” тизими [4] моҳияти, ғоя, қадриятлари, усул ва принциплари, айниқса унинг тарихий тадҷрижоти, шахсиятлари, муаммолари муайян тарихий ҳодиса сифатида ҳали ҳам етарлича, тўлақонли, адекват, бир хил маъноли изоҳлаб, асослаб берилиши қийин кечмоқда.

Ажабланарлиси шундаки, бу тарихий воқеа ва жараёнлар, “Ҳимойат” тизими сўнги ўрта асрлар даври тарихи учун ноёб ҳодисаси бўлганлигига қарамай, номаълумлигича қолмоқда ва ўқув адабиётлари, ўқув-услубий қўлланмалар, хрестоматиялар, қомус, сўзликларда ҳам ўз ўрнини ҳамон етарли топаётгани йўқ. Ҳолбуки, агар айниқса, амалиётчи тарих ўқитувчиси, услубиётчилари “Ҳимойат” тизимининг Баҳоудин Нақшбанд, Хожа Ахрор, Муҳаммад Қози ва бошқа кўплаб машхур сиймолари “Ҳимойат” тизими [5], усуллари, воситаларидан фойдаланиб, бу тизим ўрта аср хурофотлари, зулм ва бедодлик авж олган оғир шарт-шароитларда ҳар бир алоҳида шахс, инсон ёки гуруҳнинг катта ижтимоий адолатсизликдан қандай самарали ҳимоя қилганлигини, юксак инсонпарварликнинг олий намуналарини кўрсатганлигини аниқ ва асосли тушунтира олсалар, тингловчиларнинг халқимиз кенг оммасининг тарихий ҳодиса-жараёнларга, шахсиятлар ва уларнинг ибратли ишларига, ва тарих илмига қизиқишлари беҳад, самарали ошган бўлур эди.

Методлар ва ўрганилганлиги даражаси. Мавзуда махсус тарихшунослик, шарқшунослик, ижтимоий фалсафа услуб-воситалари ёрдамида мавзунинг асосий бирламчи манбалари, уларнинг асосий муаллифлари, шахсиятлари, асраларини чуқур ўрганиш ёрдамида; шунингдек замонавий илм-фан, фалсафа методлари: верификация, фальсификация, умуман тарихийлик, тараққиёт, илмий ҳолислик принциплари, қиёсий таҳлил, анализ, синтез, барча асосий концепциялар, ёндашишлар, қарашларни танқид қилиш,

умумлаштириш, миқдорий ва таҳлилий ёндашиш, спектрал, мантиқ, гносеологик қиёслаш каби методлар, услублардан самарали фойдаланилди.

Проф. П.Юрген ва бошқа нақшбандшунослар қилган муҳим назарий-методологик ютуқлар, илмий-тарихий натижаларидан ташқари Баҳоуддин Нақшбанднинг “Ҳиммат ва Мурувват кўприги” Хожа Аҳрорнинг “Ҳимойат”, Мавлоно Муҳаммад Қози, Маҳдуми Аъзам Хожаги Косонийларнинг “Ҳиммат ва Рафоҳат”, Алишер Навоий, Абдурахмон Жомийларнинг “Ҳамса” ва “Ҳафт Аврангон” асарларидаги қарашлари асосида “Мурувват ва Ҳиммат кўприги” ёки Бобуршоҳнинг “Яхшилик кўприги” ва бошқа шу каби янгидан-янги ғоялари, қадриятлари очиб берилди.

Мавзу бўйича Ғарбий Овруполик хос мутахассислари – Ф.Меитер, П.Юрген, Девин де Уиз, А.Кюгельген, М.Кемпер, К.Радке, Габоре, Ходкевич, Попович, Жимареларнинг тасаввуф тариқатлари, хожагоний-нақшбандий-нақшбандий “Ҳимойат” тизими оид тадқиқотлари, шунингдек, академик В.В.Бартольд, А.З.В.Тўғон, А.Болдырев, О.А.Акимов, С.Прозоров, С.Абашин, Б.Бобожонов, А.К.Мўминов, З.Қуттибоев, Э.Э.Каримов каби Россиялик ва Ўзбекистонлик тасаввуфшунос, исломшунос олимлар тарихий тадқиқотлари асосида “Ҳимойат” тизимининг баъзи имкониятлари ўрганилган.

Тадқиқот натижалари. Ўз даврининг фавқуллоҳда даҳо шахслари бўлган Пири-Муршидлар – Баҳоуддин Нақшбанд, Хожа Аҳрор, Муҳаммад Қози, Алишер Навоий, Жомий, Бобур каби кўплаб азиз сиймоларимиз беҳад фаолликлари туфайли сўнгги темурийлар давлатининг ижтимоий сиёсатида катта ижтимоий ўзгаришлар рўй берган ва улар акънан халқ ҳимоячиси бўлганликлари манбавий тасдиқланади.

Бу жиҳатдан “Ҳимойат” тизими преценденти нафақат Ўзбекистоннинг ўтмиши – Ватанимиз тарихининг ноёб тарихий ҳодисаси, ибрат наъмунаси сифатида, бугунги Ўзбекистонда аввал биринчи президентимиз И.А.Каримов, ҳозирда эса президент Ш.М.Мирзиёев олиб бораётган катта ижтимоий сиёсат, адолатпарварлик, қонун устуворлиги, халқ – ишбилармонлик имкониятлари, салоҳиятини ҳар томонлама қўллаб-қувватла, энг камбағал, қашшоқ қисмини қашшоқлик сиртмоғи, социализм қолдириб кетган “текин томоқ яшаш”, беғамлик, лоқайдлик, “боқиманда” сифатидаги турмуш-тарзи чиқиб кетишда самарали, чуқур ва яхши билган ҳолда, фойдаланиш заҳиралари имкониятлари очилиб кетишини олдиндан билиш қийин эмас.

Албатта проф. Юрген П., Девин де Уиз, проф. Б.Бобожоновлар “Ҳимойат” тизимининг Хожагоний-нақшбандий-нақшбандий тасаввуф тариқатлари сиёсий фаоллашуви билан боғлиқ функционал самарали асослари мухтасар, аниқ тарихий мисоллар, шахсиятлар – Пири-Муршидлар Баҳоуддин Нақшбанд, Хожа Аҳрор, Муҳаммад Қози, Маҳдуми Аъзам, Мавлоно Лутфиллоҳ каби машҳур тасаввуф шайхлари фаолияти кўринишида қандай намоён бўлганлигини асл илмий, манбавий ва тарихий ҳаққоний асосларига кўра исботлаб берганлар. Аммо, ушбу тадқиқотларда “Ҳимойат” тизими асосий ғоя, усул ва методи, тушунча, атама, истилоҳ, ҳамда шахсиятлари тўла акс этмаганлигига, хусусан Султон Ҳусайн Бойқаро, Султон Аҳмад Мирзо, Шайбоний Хон, Убайдулло Хон, Бобур каби сиймолар фаолияти, улар юргизган катта “Ижтимоий ҳимойат” тизими, усул, воситалари, муаммолари етарлича тўла ёритилмай қолган.

Бизнинг Шайх Ҳалил Ато – қ.с.!, Баҳоуддин Нақшбанд ва яқин издошлари, Хожа Аҳрори Валий ва издошлари, нақшбандий-нақшбандий тариқатининг кейинги темурийлар даврларидаги Пири-Муршидлари, ҳамда илм-маърифат, бадаийят ва катта сиёсат аҳллариининг рисоалари, айниқса бевосита Хожа Аҳрорнинг асарлари – рисоалари, амалиёти ва кўплаб мақомат, насабномалари, руқъот, муншаотларидаги “Ҳимойат” тизими оид бирламчи манбавий маълумотлар устидаги изланишларимиз, П.Юрген “Ҳимойат”ининг асосли XX ва кейинги асрлардаги ижтимоий-сиёсий жараёнлар билан боғлиқ жиҳатлари, маъно, функциялари бир мунча тадқиқ этилганлиги, аслида эса, “Ҳимойат” тизими ғоя, мақсад, усул, принцип, қадриятларининг тарихий тараққиёт вертикали бўйича янада чуқур, кенглиги, горизонтал бўйича олинганда эса ўта хилма-хил, ранг-баранглиги, бойлиги баъзи жиҳатлари-тариқат амалиёти ғоявий-гносеологик, мантиқий-

эпистемологик илдизлари, айниқса, тариқат амалиёти билан боғлиқ социал психологияси, антропологияси ва маиший маданияти билан боғлиқ жиҳатлари жуда ҳам оз тадқиқ этилганлигига амин бўлдик.

Социологик ҳимоя ғояларининг келиб чиқиши, илдизлари, куртакларининг Баҳоуддин Нақшбанд ва унинг илк издош-маслакдошлари –Муҳаммад Порсо, А.Аттор, Якуб Чархий, Ҳазрат Муҳаммад Шариф ва бошқалар дунёқараши, мероси ва тариқат амалиётида [6] намоён бўлишини, хусусан, Хожа Аҳрор ва унинг давомчилари бўлган Мавлоно Муҳаммад Қози, Султон Ҳусайн Бойқаро, Султон Аҳмад Мирзо, Алишер Навоий, Абдурахмон Жомий, Шайбонийхон, Убайдуллахон, Султон З.М.Бобуршоҳ, Махдуми Аъзам, Мавлоно Лутфиллоҳ Чустий, Ҳазрат Муҳаммад Шариф ва издошларининг “Ҳимойат” тизими тажрибасини махсус ўрганиш эса, албатта кейинги темурий ҳукмдорларнинг кўпчилигида жуда самарали бўлиб, халққа темурийлар социал сиёсатида жуда катта ижобий таъсир ўтказганлиги, ва аксинча бошқа темурийлар Султон Ҳусайн Бойқаро авлодлари, уларнинг ўзбошимча, бебош вилоят хокмилари, беклари, амалдорлари олиб борган ижтимоий сиёсатда ижтимоий “Ҳимойат” тизимининг қайси сабабларга кўра, кимлар фаолиятлари натижасида тамомила тугаб битганлиги, ҳатто йўқ бўлиб кетганлиги тўғрисидаги аччиқ ҳулоса, таънаю-дашномлар ва оқибатда нафақат катта давлат ижтимоий “Ҳимойат” тизими, балки умуман сўнгги темурий ҳукмдорлар давлатлари ҳалокатга ғарқ бўлиш, йўқ бўлиб кетиш қаърига тушганлигини кўриш, тўла ва яққол тасаввур қилиш имконини беради.

Албатта, “Ҳимойат” тизимининг умуминсоний, ҳуқуқий, иқтисодий, сиёсий ва мафкуравий кўриниши, муаммолари жуда бой, хилма-хил, турфа бўлганлиги – давлат, хусусий, вақф, жамоат уюшмалари, муассасалари, нуфузли шахсиятлар билан боғлиқ жиҳатлари, муаммолари кенг доирада, тарихий кўринишларда тасаввур қилиниши лозим.

“Ҳимойат” тизими тушунча, атама, истилоҳлари, усул ва принциплари тасаввур қилганимиздан кўра турфа бўлганлиги маълум. Аммо, ўрганилаётган сўнгги темурийлар давридаги – XV-XVI асрлардаги Марказий Осиё, Туркистондаги шакли, намоён бўлган кўриниши асосан илғор фикрли, инсонпарварлик, маърифатпарварликка, ижтимоий адолат ва қонун устуворлигига, оддий умуминсоний тинч-осуда, бир мунча тўқлик ҳаётига ҳайрихоҳ ҳукмдорлар, сиёсатчилар, жамият табақалари ва вакиллари, асосан эса кўплаб тасаввуф тариқатлари, шу жумладан хожагоний-нақшбандий-Пири-Муршидлари, илм-фан, сиёсат аҳллари, диний руҳонийлар, зиёлийлар фаолияти билан изоҳланар, жамиятнинг муайян тараққиёт даражаси, қонунчилик, ижтимоий адолат, ғоя, қадриятларининг амал қилиши имкониятлари билан боғлиқ эди, албатта. Уларда ҳам муайян чекланганлик, ривожланганлик, айниқса ҳозирги умуминсоний ижтимоий ҳимоя тизими, муаммо, йўналишлари, мақсад, вазифалари, қадриятлари билан мувофиқ келмаган бўлиши тушунарлидир.

Лекин, Ўзбекистон-Ватанимиз тарихининг XV-XVI асрлардаги тараққиёт даражаси билан боғлиқ “Ҳимойат” тизими, темурийлар катта давлати ижтимоий сиёсатининг асосий йўналиши, имкониятлари, ғоя, мақсад, вазифаларини, айниқса бу борадаги халқимиз миллий анъана, қадриятлари, маҳалла-қўй, жамоатчилик фаоллигининг намоён бўлиши шакллари, айниқса, нуфузли шахсиятлар фаолиятлари тажрибалари кенг миқёсда ибратли, тарихий-илмий ўрганилса, фойдаланилса арзийдиган маънавий бойлик ҳисобланади.

Хулоса. Соҳибқирон Амир Темурнинг қадимги туркий азиз-авлиёлар, шахсиятлари, уларнинг муқаддас мазорлари, зиёратгоҳларини тиклаш, обод қилиш, янада тараққий эттиришни кўллаб-қувватлаш сиёсати ва ҳаётбахш, ҳайрли оқибатлари туфайли унинг эварачевара авлодлари даврида (XV асрнинг II-ярмида) тасаввуф тариқатларининг янада ривож топиши, гуллаб-яшнаши шароитларида нафақат нақшбандий-тариқати, унинг амалиёти ўзини тиклаб олиши, Хожа Аҳрори Валий ғоя, мақсад, қадриятлари ва нишонлари воситасида шакллантирилган “Ҳимойат” тизими амалиёти катта самара берилган бошлаган эди.

Ҳозирги даврда катта эътибор берилётган хожагоний-нақшбандий тасаввуфий тариқати амалиётининг катта ва бош Умдаси “Ҳимойат” тизими ғоя, усул ва қадриятлари энг

аввало халқимизнинг қадимий ўзаро ҳамжиҳатлиги, бирдамлик, оғир ва машаққатли кунларда ҳар бир инсонни ҳам, бутун халқни ҳам ёрдамсиз, мададсиз, умидсиз қолдирмаслик муқаддас анъанасига (Шилон ош тарқатиш) бориб тақалиши, ундан озиқланиши, келиб чиққанлиги, даставвал яссавийа тариқати Пири-Муршидлари, анча мунча кенг қўлланганлиги (Хожа Аҳмад Яссавий – қ.с., Саййид Ато – қ.с.лар ва бошқалар), боз устига бу анъана тарзидаги “Ҳимоят” тизими, албатта, замонавий йўсинда, бугун ҳам миллий-мустақил, барқарор демократик тараққиёт йўлидан бораётган Ўзбекистон, ўзбек халқи учун энг оқилона йўл, юсак инсонпарвар ижтимоий ҳимоя масаласида тамомила асқотадиган сиёсат эканлиги исботлаб берилди, дейиш мумкин.

Иқтибослар / Сноски / References

1. Юрген Паул. Накшбандийликнинг XV аср Ўрта Осиёсидаги ижтимоий-сиёсий роли ва аҳамияти. - Берлин- Нью-Йорк. 1991. (немис тилида).
2. Девин Ди Уис. Маша их-и турк и Хваджаган: переосмысление связей между суфийскими традициями Йасавийа и Накшбандийа / Суфизм в Центральной Азии (Зарубежные исследования памяти Ф. Майера) // Отв. ред. А.А. Хисматулин. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2001.
3. Бобожонов Б.М. Политическая деятельность шейхов Накшбандийа в Мавераннахре (первая половина XVI в.). Автореферат кандидатской диссертации. –Т.: ФБ АН, 1996.
4. Zakhidova Sakhovat. The Commonality of Ideas, The Concept of “Rahmatan-lil al’lamiyin” and the “Khimayat” system of Khoja Akhrar and their modern, secularist meaning// Palarch’s journal of archaeology of Egypt / Egyptology. PJAEE, 17(7)2020. -Pp. 11479-11485.
5. Ш.З. Бобохонов ва Шайх Абдулазиз Мансур. Накшбандия тариқатига оид қўлёзмалар Феҳристи. –Т.: Мовароуннахр, 1993. 41-42-бб.
6. Захидова С.А. Махдум Аъзам қарашларида давлат бошқаруви, сиёсий ҳокимият ва давлатчиликнинг назарий-методологик асослари. Oriental Art and Culture/ ISSN 2181-063X. SCIENTIFIC METHODOICAL JOYRNAL. Volume 3, Issue 2/June 2022. - Kokand, 2022, -Б. 385-390.
6. Садриддин Салим Бухорий. Дилда Ёр (Ҳазрат Баҳоуддин Накшбанд). Бадийъа. –Т.: Ғафур Ғулом номидаги АСН. 1993.

ЎТМИШГА НАЗАР

7 ЖИЛД, 12 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 7, НОМЕР 12

LOOK TO THE PAST

VOLUME 7, ISSUE 12

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000